

УДК 32:316.485.26

Пшеничний С.О.
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
Харків, Україна

СУЧАСНІ ВІЙНИ: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МЕРІ КАЛДОР

Кінець ХХ ст. – початок ХХІ століття ознаменувались «гуманітарними інтервенціями», «антитерористичними війнами», «гуманітарними інтервенціями», «етнічними війнами», «інформаційними війнами», «постгероїчними війнами», «нелінійними війнами», «асиметричними війнами», «гібридними війнами» та «спеціальними військовими операціями».

Дискурс «нових війн» має характеристики декількох дискурсів, що обумовлені новими реаліями ядерної ери та декількох ознак, що з'явилися на протязі останніх п'ядесяти років. Так, Г. Мюнклер та Е. Литтвак аналізують «асиметричну війну», Ф. Хоффман описує «гібридну війну», М. Шоу говорить про «вироджену війну», Р. Арон розмірковує про нові реалії ядерного віку, М. ван Кревельд – про особливості «нетринітарної війни» порівняно з загальновідомою «тринітарною» К. фон Клаузевіца і нарешті М. Калдор вводить узагальнююче поняття «нових війн» [див., напр., 1-3].

Дослідження професора Мері Калдор, представниці Лондонської школи економіки та політичних наук, присвячені перспективі історико-соціологічного осмислення війни [3-4]. Дослідниця використовувала науковий термінологічний інструментарій Англіїської школи, вдало інтерпретувала дослідження військової тематики Британського комітету. Книга М. Калдор «Нові та старі війни» витримала три видання на англійській мові та стала науковим проривом у дослідженні «нових» війн [3].

Термін «нові війни» був запропонований М. Калдор в кінці минулого століття, де війна виступає формою політичної мобілізації суспільства в ситуації невирішених проблем внутрішнього характеру, а нав'язування своєї волі противнику стає демонстрацією сили для свого суспільства. Якісні зміни у дослідженні феномену сучасних війн настали після введення терміну «нових війн» М. Калдор, цей термін вдало визначив характеристики війн останніх десятиліть, а саме застосування асиметричних засобів ведення війни, озброєне насильство по відношенню до мирного населення, переслідування комерційних цілей, участь у військових операціях людей, що не мають державного статусу.

У своїх дослідженнях М. Калдор підтверджує той факт, що нові війни стали наслідками закінчення холодної війни, що ознаменувався дезінтеграцією тоталітарних імперій, вакуумом влади, наявністю надлишкових озброєнь, дискредитацією соціалістичних теорій, відмовою заходу підтримувати клієнтарні режими. Разом з тим, закінчення холодної війни «можна розглядати як обставини, завдяки яким Східний блок став жертвою неминучого наступу

глобалізації: це був момент руйнування останніх бастіонів територіальної автаркії – момент, коли Східна Європа «відкрилась» всьому світу» [3].

М. Калдор вказує на те, що термін «нові війни» має концептуальний, а не емпіричний характер, він відрізняється від усталеного уявлення про війну, тому дослідниця описує «об'єднання того, що прийнято називати війною за участю нерегулярних військових формувань»[3].

М. Калдор описує нові війни як соціальні системи, що затвердилися або свого роду мілітаризоване свавілля. «Це система, в якій головним методом розподілення ресурсів та розстановки політичних сил є насилля, а не ринки і політика... Вона роздроблена та децентралізована, але в той же час вбудована у міжнародні схеми руху грошових коштів, товарів, людей, в системи комунікації»[3].

Аналізуючи культуру нових війн, М. Калдор вказує на те, що основі нових війн ХХІ ст. лежать нерегулярні війни кінця ХХ ст., а саме «як герільї та революційні війни, так і відповідні дії, що прийнято називати протиповстанськими або каральними операціями» [3].

Для аналізу нових війн М. Калдор застосовує концепт «біополітичного», який в різні періоди був введений в науку М. Фуко та Дж. Агамбенем.

У дослідженні феномену «нових війн» М. Калдор фокусується на домінуючих тенденціях сучасних військових зіткнень. М. Калдор ретельно описує генеалогію нерегулярних війн другої половини ХХ ст. та початку ХХІ ст., вказує на головні трансформації нових війн, а саме поширення терористичних методів ведення війн, приватне фінансування військових формувань, партизанський характер військових конфліктів. В свою чергу дослідниця вказує на той факт, що суттєві зміни у ведення сучасних військових операцій породжують нову культуру безпеки. Як заявляє британська дослідниця, «нові війни трапляються у випадках, коли через спад економіки та з причин поширення злочинності, корупції та неефективності, знижаються державні доходи, коли в результаті зростання рівня організованої злочинності та появи озброєних формувань все більше приватизується насильство та зникає політична легітимність» [3].

Ціллю нових війн за М. Калдор стає досягнення швидких політичних результатів шляхом усунення політичних режимів опонентів, перемогою над армією та заволодінням чужих територій. Тому, на думку М. Калдор, нові війни мають свої нові характеристики:

1. нові війни мають політичний характер та розраховані на швидкий політичний ефект;
2. корінним чином змінюється суб'єктний склад учасників війни, де активну участь грають недержавні актори, організовані за сітьовим принципом поряд з державою агресором. Складність у визначенні суб'єктного складу противника уособлюється у визначенні «польових командирів», «озброєних формувань», «незаконних озброєних груп» та інше;
3. нові війни стали каталізатором іншого типу економіки, за допомогою якого фінансується війна. «Нові війни» поступово переходять на режим

зрощування зі злочинністю та самофінансування, де джерелами доходів стають наркоторгівля, незаконний обіг зброї, замість традиційної воєнної економіки зі збором податків, відрахувань на оборонну промисловість [4].

Заміна традиційних війн на нові, на думку М. Калдор, відбувається через великі економічні втрати від застосування нових видів зброї. Іншою вагомою причиною трансформації класичних війн у нові стає переформатування та осучаснення армій у багатьох країнах на фоні спеціалізації та високого професіоналізму військових, що викликає зміни у співвідношенні жертв у нових війнах. Якщо у традиційній війні на три комбатанта, що загинули відбувалась загибель однієї громадянської особи, то у нових війнах на одного загиблого комбатанта доводиться вісім громадянських осіб, що змушує держави обмежувати застосування сучасних озброєних сил [4].

Ще однією причиною домінування нових війн над старими, на думку М. Калдор, стала глобалізація, що вплинула на скорочення військових бюджетів розвинутих країн та реструктуризацію сучасних способів ведення війни. Британська дослідниця в своїх дослідженнях фіксує зміни у стратегіях нових війн, де враховується «досвід як партизанської війни, так і операцій з боротьби з повстанцями та партизанами... В партизанській війні захват території відбувається не за допомоги просування військ, а через встановлення над населенням політичного контролю, та по можливості в ній уникають битв» [3].

Нові війни користуються настановами ЧеГевари та Мао Цзедуна про завойовування сердець та умів. Натомість ціллю регулярних «старих» війн був захват територій в результаті малих та великих битв, виключно військовими засобами.

Бойові одиниці регулярних війн були ієрархічно організовані на протипагу формуванням, що приймають участь у нових війнах, які «представляють собою групи різного типу, серед яких, наприклад, воєнізовані формування, місцеві польові командири, кримінальні банди, поліцейські сили, групи найманців, а також регулярні армії, включаючи формування, що від них відкололись» [3].

Ці сили з організаційної точки зору діють змішаним чином, вони децентралізовані та користуються як конфронтацією, так і кооперацією, навіть з супротивником.

На жаль, головними ознаками сучасності стають нові форми озброєних сутичок, партизанські війни, конфлікти низької інтенсивності, тліючі військові конфлікти, що переростають у нормативну реальність війни.

Відбувається втрата провідної ролі держав у «нових війнах», зникає розподіл влади між державою, армією та цивільним населенням, тому «новими війнами» у сучасних політико-соціальних контекстах вважається політико-збройне протистояння, де застосовується насилля як проти військових, так і проти мирного населення, що супроводжується широким порушенням прав людини, організованим злочином та насиллям в умовах розмивання меж між війною та миром. Згідно теорією з М. Калдор «нових та старих війн», в першому випадку це насилля між державами або організованими політичними

групами, яке визначається політичними мотивами; в другому – насилля організованих груп, що здійснюється заради отримання фінансової користі; в третьому – насилля, яке здійснює держава або політично організована група проти приватних осіб» [3].

У даному контексті термін «нові війни» має свій зміст – це не абстрактні війни, а війни епохи глобалізації після закінчення холодної війни. Постклаузеєвська природа нових війн це «комплексний процес, що в дійсності включає в себе одночасно і глобалізацію і локалізацію, інтеграцію і фрагментацію, гомогенізацію і диференціацію [3]. М. Калдор вказує на те, що нові війни у глобалізаційному світі стають складними, різними, такими, що змінюють світовий процес в цілому.

Британська дослідниця вказує на важливий момент у веденні сучасних нових війн, а саме на неможливість застосування традиційних зовнішньополітичних засобів попередження озброєних конфліктів. Нові війни заперечують встановлений баланс сил, виграти в таких війнах неможливо. Через участь в таких війнах незаконних озброєних формувань перестають працювати механізми контролю над зброєю [4].

Нові види зброї у нових війнах змінюють саму архітектуру ведення сучасної війни – змінюються стратегії і тактики, відношення до ворога, орієнтири, цілі і задачі. Особливих страждань нові війни завдають мирному населенню, навіть об'єднання зусиль різних країн не можуть завадити людським втратам. У своїх дослідженнях М. Калдор вказує на те, що саме громадянське населення страждає від військових конфліктів.

93

На необхідності створення нових легітимних правил у світовому масштабі та розвитку інститутів міжнародного співтовариства у попередженні нових війн, наголошує М. Калдор.

На переконання дослідниці, дотримання міжнародних норм та правил, міжнародне співтовариство, існуючий баланс сил, вплив великих держав не в силах протистояти новим війнам. М. Калдор в своєму докладі, присвяченому сторіччю впровадження Нобелівської премії миру говорила про необхідність розвитку механізмів контролю за ядерною зброєю, відтворення балансу сил у світі та важливість попередження порушень прав людини [4].

Проте, на думку М. Калдор, універсального захисту прав людей в світі не існує, а проекту створення транснаціонального громадянського суспільства стають на заваді не вирішені питання гендерної рівності, необхідність проведення глобальної екологічної політики, збереження миру [5, р. 210-212]

«Нові війни» згідно з біополітичною теорією М. Калдор мають наступні характеристики:

- перше – нові війни – асиметричні, вони відбуваються між політичними акторами, статус яких важко визначити, як правило, такі війни відбуваються між представниками діючої влади у глобальному політичному просторі та повстанцями (терористами або партизанами) або між озброєними групами. « У «нові війни втягнуті мережі державних і недержавних учасників, головна маса насильства скерована проти цивільного населення» [3]. У діючих акторів різні

можливості, вони переслідують різні цілі і задачі та військово-технічні, інфраструктурні засоби, їх легітимність часто залишається під питанням;

- друге, нові війни тотальні, відбувається тотальна мобілізація всіх ресурсів війни, навіть мирне населення пасивно приймає участь у війні;
- третє, у нових війнах деполітизоване населення ділиться на злочинців «посібників» і тих, на кого можуть спиратися миротворці;
- четверте, у нових війнах народ виступає як об'єкт турботи, ціллю нових війн стає безпека населення від війни, тому влада легітимізує свої дії оголошенням забезпечення безпеки для своїх громадян;
- п'яте, в нових війнах неможливо провести межу між внутрішнім і зовнішнім;
- шосте, «нові війни» «завжди обумовлені слабкістю держави, екстремістською політикою ідентичності та міжнародною злочинністю» [3];
- сьоме, М. Калдор підкреслює, що результатом «нових війн» завжди стає відсутність легітимності, відбувається ескалація насильства, що потребує пошуків засобів примирення. Головним актором нових війн стає злочинник, а дискурс «нових війн» вибудований таким чином, що подолання нелегітимності і злочинності потребують міжнародних зусиль, широкого розголошення та спрямувань дій міжнародної спільноти у досягненні миру будь якою ціною.

«Нові війни» неможливо змішувати з громадянськими або державними війнами – це війни, в яких розмита різниця між внутрішнім і зовнішнім. Нові війни і глобальні, і локальні, вони відрізняються як від класичних міждержавних війн, так і від класичних громадських війн [3].

Разом з цим, як правило, нові війни представляються як поліцейська операція, яку світова спільнота проводить проти злочинців-терористів. Нові війни деполітизовані, в них задіяні концепти моралі і права, в таких війнах рідко досягається мир через недостатні важелі впливу світової спільноти та прогалин у міжнародному праві. Але, зрозуміло, що з'ясування евристичних можливостей поняття «нові війни» (в інтерпретації М. Колдар) щодо вивчення сучасних збройних конфліктів потребують подальшого аналізу з боку представників системи соціально-політичного знання як на теоретичному, так й прикладному рівнях.

Література:

1. Арон Р. Мир і війна між націями. Київ. МП «Юніверс». 2000. 686 с.
2. Клаузевіц К. фон. Природа війни. Харків. Вид-во Vivat. 2018. 416 с.
3. Kaldor M. New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/654678/mod_resource/content/1/kaldor%20–%20old%20and%20new%20wars.pdf
4. Kaldor M. Beyond Militarism, Arms Races and Arms Control // Social Science Research Council. URL: <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/kaldor.htm>
5. Kaldor M. Transnational Civil Society // Human Rights in Global Politics / ed by T. Dunne and N. Wheeler. Cambridge. Cambridge University Press, 1999. P. 195-212.